

Post till och från fregatten *Vanadis* 1883-1885

Av Jan Billgren

Under de senaste 40 åren har det då och då på offentliga frimärksauktioner sålts kuvert som skickats till fregatten *Vanadis* då hon seglade jorden runt 1883-1885. De flesta har varit adresserade till löjtnanterna Gustaf Lagercrantz och prins Oscar, Oscar II:s näst äldste son. Flertalet har varit frankerade med ringtypsfrimärken men några också med Oscar II i boktryck. Många har varit adresserade till hamnstäder i avlägsna länder och därför varit eftersökta av den posthistoriskt intresserade frimärkssamlaren.

Åtskilliga samlare av posthistoriska objekt, liksom historiskt intresserade personer, har säkert funderat över varför fartyget gjorde en så lång resa. Därför bör det vara av intresse att få reda på något om fartyget och dess besättning och vad den upplevde under resan.

Postvägarna från Sverige till de avlägsna destinationerna var många under dessa år. Det har därför känts angeläget att kartlägga dessa postvägar genom att studera Postverkets cirkulär, liksom poststämplarna på tillgängliga brev.

Resan jorden runt

Ångfregatten *Vanadis* – som på sin tid ansågs vara flottans vackraste fartyg – startade sin längsta resa senhösten 1883. Resan skulle pågå i sjutton månader och avslutas först i maj 1885. Hon var det andra svenska fartyget som gav sig iväg på en liknande resa.

JAN BILLGREN är född 1936 i Tollarp i Skåne.

Han har varit universitetslektor i företags ekonomi i Lund. Billgren har författat många artiklar om filateli och posthistoria, varav ett 15-tal i *Posttryttaren*. Dessutom är han författare till flera böcker, både i företagsekonomi och posthistoria. Billgren är ansvarig för ämnena Posten, posthistoria och filateli i Nationalencyklopedin, liksom i Svenska Akademiens ordbok. Sedan 2000 är han ordförande i föreningen Postmusei Vänner.

Det första var *Eugénie*, som genomförde en jordenruntresa åren 1851-1853. Hon kom även till Australiens fastland medan *Vanadis* som längst kom till några öar i Stilla havet, bl.a. Tahiti.

Syftet med dessa resor var flerfaldigt. För den svenska flottan var det fråga om utbildning medan den vetenskapliga världen såg fram emot möjligheterna till studier och insamling av föremål för arkeologiska, etnografiska, botaniska och zoologiska ändamål. För den svenska staten var resorna främst en PR-satsning på internationell handel och sjöfart.

Vid tiden för *Vanadis*' resa var den allmänna meningen bland ekonomer att den svensk-norska unionen hade alltför liten export i förhållande till importen. Därför ansågs det viktigt att *Vanadis* kunde användas för att marknadsföra svensk industri och

dess produkter på världsmarknaden. Det framgår också av instruktionen som fartygschefen fick av regeringen.

Ett betydelsefullt led i marknadsföringen var stödet från den svensk-norske kungen, Oscar II. Han tillstyrkte att hans näst äldste son, Oscar (1859-1953), följde med på resan som en av officerarna. På så sätt fick expeditionen en särskild status som gjorde att officerarna på *Vanadis* mottogs av statschefer och höga ämbetsmän i de olika hamnarna. Prins Oscar hade då den viktiga uppgiften att ta upp frågan om framtida handelsförbindelser med Sverige och Norge.

Ansvar för de vetenskapliga undersökningarna hade meteorologen Gottfrid Fineman (1858-1937) samt arkeologen och etnografen Hjalmar Stolpe (1841-1905). Fineman gjorde tillsammans med en av officerarna, kapten Rudolf Nissen (1841-1896), som var naturvetenskapligt skolad, meteorologiska och hydrologiska observationer, liksom kronometerundersökningar och jordmagnetiska mätningar.

Hjalmar Stolpe var framstående inom både arkeologi och etnografi. Han hade tidigare gjort utgrävningar i Birka på Björkö under en tioårsperiod men hade mer och mer börjat engagera sig i etnografen. Bland annat hade han 1878 arrangerat en etnografisk utställning i Stockholm med hjälp av föremål som han lånat in från privatpersoner i hela landet. Stolpe hade fått uppdraget att följa med *Vanadis* för att samla in föremål till ett blivande etnografiskt museum i Stockholm. Stolpes resa bekostades av Oscar II personligen.

Läkare ombord var Karl Rudberg (1852-1923), som skulle göra sin sista resa som fartygsläkare på *Vanadis*. Som assistent hade han distriktsläkaren, med. lic. Carl Otto Holmer (1853-1903). Rudberg hade tidigare deltagit i flera långresor med flottans fartyg och då forskat om orsaker till sjuklighet och dödlighet på fartygen. Han fungerade också som botanist och zoolog ombord och samlade in sådant material till institutioner vid Uppsala universitet.

Fartyget

HMS *Vanadis* var Sveriges första (och enda) ångfregatt. Hon började byggas vid Karlskronavarvet 1859, sjösattes den 30 april 1862 och påbörjade sin tjänst inom Flottan den 6 augusti samma år. Hennes första långresa som utbildningsfartyg gjordes 1863-1864 till västra Medelhavet. Den sjätte gick även den till Medelhavet; då var *Vanadis* officiell svensk representant vid Suezkanalens invigning den 17 november 1869. Det blev sammanlagt 16 långresor under åren fram till och med 1893. Den i särklass längsta var jorden-runt-resan 1883-1885.

Vanadis hade ett displacement på 2.138 ton. Hon var drygt 64 m lång och närmare 13 m bred; hennes djupgående var 5,2 m. Fartyget var byggt i ek i en tid då järn började ersätta trä som skeppsbyggnadsmaterial. Flertalet marinfartyg var redan då ångdrivna, medan *Vanadis* också hade en imponerande segelarea på 1.643 kvadratmeter som alternativ drivkälla, ett alternativ som utnyttjades flitigt under jordenruntresan. Hon kom upp i 14 knop med segel; med ångmaskinen på 1.400 hästkrafter nåddes 11,5 knop.

Fartyget hade i normala fall en besättning på 316 man. Vid världsomseglingen fanns det ytterligare 24 man ombord enligt mönstringsrullorna. Sammanlagt rörde det sig alltså om 340 man som deltog i den långa resan.

Vanadis var utbildningsfartyg för den svenska flottan och kunde därför användas även som krigsfartyg. Hon var bestyckad med 22 kanoner av 6,81 tums kaliber, dvs. cirka 20 centimeter. Hennes aktiva period upphörde med en långresa till Medelhavet 1893. Därefter blev hon logementsfartyg i Stockholm fram till 1939 och höggs upp 1945.

Besättningen

Fartygets besättning bestod under denna resa av 335 man, varav 19 var officerare. Tre civila befattningshavare fanns också med ombord: Förutom meteorologen Gottfrid Fineman samt arkeologen och etnografen

Hjalmar Stolpe även konsulatinspektör Harald Ehrenborg (1849-1937), svensk-norsk vicekonsul i Liverpool. Den senare gick ombord i Lissabon och lämnade fartyget redan i Calcutta.

Dessutom medföljde en fotograf, Oskar Birger Ekholm, som biträde åt Hjalmar Stolpe. Hans deltagande betalades av den kände mecenaten Pontus Fürstenberg i Göteborg. Slutligen hade prins Oscar med sin kammartjänare, S. Segerman. Denne lämnade dock fregatten i Honolulu på grund av sjukdom.

Chef ombord var kommandör Otto Lagerberg (1827-1907). Han blev senare varvschef i Karlskrona. Hans second var kapten August Klintberg (1835-1912), sedermera amiral och chef för marinstabben. Bland de övriga officerarna kan särskilt nämnas de tre som var adressater till bevarade kuvert: löjtnant Oscar Bernadotte, då prins Oscar (1859-1953), blivande mångårig ordförande i

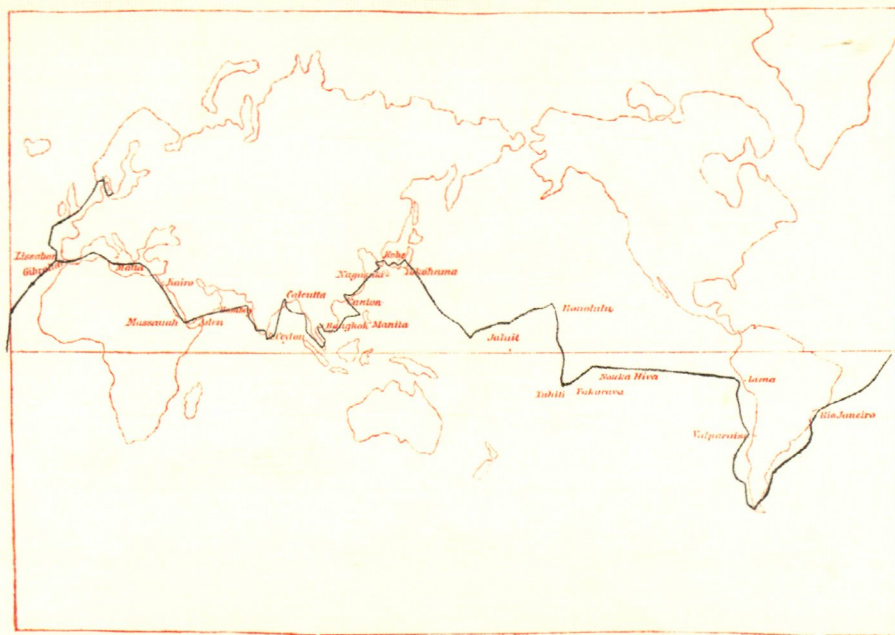
KFUM, löjtnant Gustaf Lagercrantz (1856-1925), senare viceamiral och underlöjtnant Fredrik Peyron (1861-1915), sedermera förste hovmarskalk. Till avsändarna av idag kända försändelser hörde, förutom prins Oscar, kapten Rudolf Nissen, som var ansvarig för fartygets navigering.

Bland de övriga officerarna fanns dåvarande underlöjtnant Arvid Lindman (1862-1936), för eftervärlden mest känd som statsminister. De blivande sjöministrarna, löjtnant Wilhelm Dyrssen (1858-1929) och underlöjtnant Henning von Krusenstierna (1862-1933) bör också nämnas i detta sammanhang, liksom författaren till en av dagböckerna från resan, underlöjtnant Svante Natt och Dag (1861-1906), blivande riksdagsman.

I den övriga besättningen fanns 12 underofficerare, 20 underofficerskorpraler och 126 som tillhörde sjömanskåren. Därutöver fanns 12 skeppsgossar. Dessutom ingick 146 båtsmän från olika delar av landet i besätt-

Karta över jordenruntseglingen, hämtad från Svante Natt och Dags reseberättelse.

Map of the round-the-world sailing, taken from Svante Natt och Dag's account of the voyage.

~~Marsskuttet~~ *Fregatten Vanadis' väg under dess världsomsegling 1885—85.*

ningen. Dessa var indelta militärer som tillhörde marinen och tilldelats ett båtsmanstorp.

Resedagböcker

Fyra besättningsmedlemmar förde någon form av dagbok under långresan. En var båtsman Johan Oskar Humbla (1861-1950). Han antogs till båtsman för Rumholts rote i Hjorteds socken i Småland när han var sjutton år. I september 1883 var han inkallad till Karlskrona för tjänstgöring som kasernvakt.

Humbla fick ersätta en båtsman från Öland som varit utsedd att medfölja *Vanadis*. Hans dagböcker har publicerats vid två tillfällen, dels 1927, dels 1978. Den första av dem innehåller ett förord av dagboksförfattaren själv medan texten har bearbetats av Erik Lehmann. I denna version finns även ett utdrag från Svensk Författningssamling nr. 67 med "Kongl. Maj:ts Nådiga Förordning, angående Indelnings- och Roteringsbåtmännens Beklädnad; Gifwen Stockholms Slott den 22 December 1848". Dessutom avbildas kontraktet mellan båtsmannen och rotehållarna.

År 1978 utgavs på nytt båtsman Humblas "Anteckningar från *Vanadis*' världsomsegling 1883-85". Denna gång var det Hans Manneby vid Sjöhistoriska museet i Stockholm som med hjälp av Humblas dagbok skildrade resan. Då hade dagboken i original donerats till Kulbackens museum i Västervik. I ett inledande kapitel skildras här även omständigheterna kring *Vanadis*' världsomsegling och syftet med den långa resan.

De två versioner av Humblas dagböcker som gavs ut med femtio års mellanrum är inte helt identiska. Den första versionen förefaller vara mer bearbetad än den senare och utgör en sammanhängande berättelse. Den senare har fler renodlade citat och är uppenbart mera lik originalet.

År 1915 utkom en bok om resan, författad av flaggstyrman C.G. Mårtensson som var andrematros under resan. Den baserades på anteckningar som han gjorde ombord. Det som gör dessa anteckningar särskilt intressanta är att de även ger uppgifter om

till *Vanadis* ankommen post. Mårtensson nämner att det kom post i bl.a. Callao, Papeete, Yokohama och Bombay.

Mårtensson berättar också en del om besättningens liv i land. Han nämner t.ex. att åtskilliga av besättningen ingick "äktenskap" med japanskor under den dryga månad de tillbragte i Yokohama. Han beskriver hur dessa äktenskap ingicks "på viss tid" och att de upplöstes i och med att *Vanadis* lämnade staden.

De övriga dagboksskribenterna var Oscar Bernadotte och Svante Natt och Dag. Prins Oscars dagböcker var fyra till antalet och omfattade 464 tättskrivna sidor. De är inte publicerade i sin helhet utan endast i utdrag. Åtskilliga finns citerade i "Prins Oscar Bernadotte: en minnesbok", författad av Hugo Cedergren m.fl. Några upplevelser publicerades redan 1886 i boken "Våra minnen", författad av prinsarna Carl, Oscar och Vilhelm. Dessutom finns en del återgivna i Alfred Janssons biografi "Prins Oscar Bernadotte".

Svante Natt och Dags dagböcker utkom redan 1887 i en redigerad version, författad av Richard Melander. I denna återges Natt och Dags upplevelser i brevform, sannolikt till en uppdiktad vän. Denne förutsätts vara förhållandevis obekant med livet ombord på dåtida fartyg och inte särskilt väl bevandrad i geografi. Därför är berättelsen mycket pedagogisk och lätt att förstå, även för en nutida läsare.

De många och detaljerade källorna gör att det är väl dokumenterat vad som hände under den långa resan. Några få sakuppgifter varierar men på det hela taget har författarna samma uppgifter. Detta gäller framför allt tidpunkterna för ankomst och avfärd från olika platser som *Vanadis* besökte under resan.

Besättningens upplevelser

Europa 1883

Avresan från Karlskrona skedde på eftermiddagen den 5 december 1883. Man stävade genom Öresund, ankrade en timme utanför Helsingborg för att ta ombord post och fort-

Brev från Postkupé 2 (Nässjö-Malmö) den 19.12 1883, ankom till Lissabon den 24.12.

Letter posted in Travelling Post Office No.2 (Nässjö-Malmö) 19.12.1883, arrived Lisbon 24.12.

satte genom Kattegatt och över Nordsjön i vackert väder. Detta försämrades emellertid till storm när man ankrade söder om London i Sheerness den 10 december. Prins Oscar och några av officerarna passade då på att åka in till London där de åt middag och besökte Alhambra för att uppleva en opera-föreställning.

Efter att ha ankrat i Deal, norr om Dover, fortsatte *Vanadis* den 15 december mot Lissabon. Hit kom hon den 22 december för att stanna en vecka, bl.a. för julfirande. Den f.d. svenska segelfregatten "af Chapman d.ä." som sålts till Portugal, låg förankrad här för att försvara hamnen. Enligt Humbla fick manskapet på julaftonen "potatis och fisk, risgrynsgröt med kanel, två apelsiner och en melon, fyra tum grogg per man och ljus till hvarje bord".

Några dagar senare kom kungen av Portugal, Ludvig I, ombord med sina söner. Prins

Oscar och hans adjutant fick se Lissabon och guidades av kronprinsen som enligt Oscars dagbok var "en förfärlig snobb". Dessutom fick de vara med om en kunglig jakt där prinsen fällde två hjortar.

Manskapet fick permission varannan dag under vistelsen i Lissabon. Detta utnyttjade tre man till att rymma. Två personer hamnade på sjukhus. Manskapet ombord var alltså något reducerat när *Vanadis* lämnade Lissabon den 29 december och satte kurs mot Rio de Janeiro.

Sydamerika 1884

Vanadis kom fram till Brasiliens dåvarande huvudstad, Rio de Janeiro, den 1 februari. Hon hade då haft en ganska besvärlig resa med motvind de första två veckorna. I Rio härjade gula febern, och därför fick inte manskapet någon landpermission. Vistelsen

Brev från Karlskrona den 13.1.1884, ankom till Valparaiso den 24.2.

Letter from Karlskrona 13.1.1884, arrived Valparaiso 24.2.

varade inte mer än fem dagar. Officerarna gick dock i land flera gånger och fartygets egen orkester fick ge en konsert till förmån för "Sällskapet för slavernas befrielse". Då blev Svante Natt och Dag bekant med en brasiliansk familj som hade besökt Stockholm. Prins Oscar med uppvaktning träffade medlemmar ur den brasilianska kejsarfamiljen.

Efter kolning och proviantering avgick *Vanadis* från Rio den 5 februari och satte kurs längs Sydamerikas ostkust mot Punta Arenas, världens då sydligaste stad med 1.600 invånare. Hit kom hon den 29 februari efter att ha passerat bl.a. Buenos Aires och Montevideo ute till havs. Via Magellans sund gick hon in till Punta Arenas, varifrån färden gick vidare redan nästa dag. Då passerades Patagoniens sydligaste udde, Kap Froward, så tidigt som kl. 7 på morgonen.

Ett antal sjömil därifrån mötte *Vanadis* två båtar med indianer från Patagonien. Samtliga dagboksförfattare uppmärksammar dessa besök med livfulla skildringar. Tre

indianer kom ombord och blev fotograferade. Etnografen kunde byta till sig ett antal föremål mot bl.a. tändstickor. Vid en plats som kallades Borja Baj gick en del av besättningen i land och fann några övergivna indianhyddor. Några gjorde en utflykt till de närliggande bergen, klädda i regnkläder och sjöstövlar för att skydda sig mot det ständiga regnet.

Fjorton dagar senare, den 14 mars, anlände *Vanadis* till Valparaiso och stannade där i nio dagar. Officerarna gjorde åtskilliga utflykter, bl.a. till huvudstaden, Santiago, med tåg. Här besökte prins Oscar presidenten, don Domingo Santa Maria. Han gjorde sedan svarsbesök på fregatten och hälsades med 21 kanonskott. Några av officerarna gjorde utflykter till häst till badorten Viña del Mar.

I Valparaiso blev besättningsmännen förvånade över det stora antalet statyer på gator och torg. De beundrade också spårvagnarna som drogs av hästar. Dessutom tyckte de det

var egendomligt att bönder, som körde tunga lass, red på en av hästarna istället för att åka med på lasten. Under uppehållet rymde nio man, vilket gjorde att t.o.m. den vanligtvis positive Humbla fann arbetet med segel och rengöring jobbigt under den fortsatta resan norrut längs Sydamerikas kust.

Nästa anhalt var Callao, Limas hamnstad. Hit kom man den 3 april och stannade i elva dagar. En av rymmarna i Valparaiso, matrosen Elis Bengtsson från Karlskrona, som fått transport med ett engelskt handelsfartyg, kom tillbaka här. Straffet blev "8 dygns mörk arrest" när *Vanadis* lämnat Peru. Även i Callao rymde en båtsman.

Om staden Callao finns det föga information i dagböckerna. Enda undantaget är en livfull skildring av en jakt som prins Oscar genomförde vid en båtutflykt tillsammans med två officerare. Under jakten sköts en säl och tre sjölejon, de senare större än oxar.

Däremot finns det flera skildringar av livet i Lima, som ligger bara någon mil från sin hamnstad. Officerarna och prins Oscar besökte presidenten vid flera tillfällen. De gjorde också en utflykt med tåg till en högt belägen by, Chicla, på 12.000 fots höjd över havet. Även ett besök vid den största krigsskådeplatsen, Miraflores, där de stupade under det nyligen avslutade kriget mellan Peru och Chile begravts, hörde till programmet.

Söderhavet 1884

Vistelsen på öarna i Söderhavet varade hela sommaren 1884. *Vanadis* gjorde fem uppehåll: Nuku Hiva bland Marquesasöarna (8-12 maj), Farakava bland de Låga öarna (15-17 maj), Papeete på Tahiti (19 maj-2 juni), Honolulu i Hawaii (20 juni-10 juli) samt ön Jaluit bland Marshallöarna (26 juli-2 augusti). Av dessa är vistelsen på Tahiti den mest omskrivna av dagboksförfattarna, dessutom i entusiastiska ordalag. Den blev också dubbel så lång som planerat (se tidtabellen).

Ön Nuku Hiva hade en regerande drottning, Wakowata, som besöktes av prins Oscar och några officerare. Liksom nästan

alla invånare var hon tatuerad. Det väckte också besökarnas förundran att invånarna föredrog kokosmjölk framför vatten. En av dagarna på ön ägnades åt jakt på vilda getter. Man sköt tretton och fångade två som togs ombord på fregatten. Tyvärr störtade en av matroserna, Otto Larsson från Karlskrona, ner från en brant klippa och avled samma dag.

På Farakava hade samtliga landpermission och kunde ägna sig åt att samla in koralter och snäckor. De flesta invånarna var ute på pärlfiske men de hemmavarande underhöll seglarna med dans och musik från en trumma och två dragspel.

Tahitivistelsen varade i två veckor. Höjdpunkten för officerarna var den stora festen i Papeete med champagne, rödvin och läcker mat. De mottogs också av kung Pomare V. Den franske guvernören arrangerade en bal, dit samtliga gick, klädda i frack. För besättingens del gällde fri permission vilket utnyttjades till många besök i land. Elis Bengtsson deserterade även här men var denna gång ensam om bedriften.

I dagböckerna noteras sällan något om posten till fartyget. Vid vistelsen på Tahiti berättar dock Natt och Dag att tidningar anlant "i stor mängd" medan brevposten endast bestod av "ett par tre brev". Ett av dessa har påträffats; det är adresserat till Gustaf Lagercrantz.

Efter tre veckor till sjöss anlände *Vanadis* den 20 juni till Honolulu. Under de tjugo dagarna här deserterade tre matrosar och tre båtsmän. Officerarna och prins Oscar besökte kung Kalakaua som hade studerat i England. Han hade en egen balett som dansade hula-hula för de entusiastiska gästerna. Kungen fick sedan komma ombord på *Vanadis* där man ordnade en fest för honom och hans drottning.

Den veckolånga vistelsen på ön Jaluit innebar ännu fler festligheter med mat och dansuppvisningar. Här uppvaktades kung Kabúa som hade sex fruar (tre var det vanliga antalet bland hans hövdingar). Kungen kom på återbesök till *Vanadis* i en skonert och hade med sig femtio stora segelkanoter med upp till trettio man ombord på varje.

Brev från Tahiti den 2.6 1884 (avresedagen) från prins Oscar till hans mor, drottning Sofia.
Brevet ankom till Stockholm först i mitten av augusti.

Letter from Tahiti 2.6.1884 (day of departure) from Prince Oscar to his mother, Queen Sofia.
The letter only arrived in Stockholm in the middle of August.

Asien 1884-1885

Resan till Yokohama tog cirka tre veckor. Redan dagen efter avresan från Jaluit fångades den första hajen som var två meter lång. Färden gick oväntat snabbt tack vare stark medvind. Vid ankomsten till Yokohama väntade post från Sverige. I tidningarna stod det bl.a. att koleran snabbt närmade sig Sverige.

Tokyo ligger ungefär 30 km från Yokohama. Dit reste officerarna den 30 augusti för att träffa Japans kejsare, mikadon. De for direkt till mikadons sommarpalats, dit prins Oscar rest i förväg. Under vistelsen i Japan gjorde prinsen tillsammans med tre officerare en egen rundtur och besökte under ett par veckor bl.a. den gamla tempelstaden Nikko. De fortsatte sedan till Kyoto (den gamla huvudstaden), Osaka och Kobe.

Vanadis ankrade ett par dygn i ytterligare två hamnar i Japan, Kobe och Nagasaki, före avresan till Hongkong som sedan nåddes den 18 oktober. Under uppehållet i Hongkong upplevde besättningen vid sina permissio-

ner att befolkningen var fientligt inställd till européer. Sex av officerarna gjorde en utflykt med ångbåt till Kanton, där de togs om hand av den svenske konsuln.

Nästa anhalt var Manilla i Filippinerna. Hit kom *Vanadis* på morgonen den 1 november. Under vistelsen, som varade i fem dagar, gav guvernören en bal i sitt palats. Officerarna gjorde också en båtutflykt uppför floden Pasique och ut på sjön La Laguna, där man ankrade och sedan gick iland i staden Santa Cruz. Under denna resa, som livfullt skildrats av prins Oscar, uppvaktades man av flera tusen människor och ett 20-tal musik-kårer.

Nästa anhalt på resan var Bangkok. Den 17 november inleddes ett veckolångt besök. Under detta gavs officerarna audiens hos kung Chou-Kula-Long-Korn som fick stor-korset av S:t Olofsorden av prins Oscar. I gengäld mottog Oscar den siamesiska Kronorden. Officerarna fick alla en vacker silverask av kungen. Senare kom tackbrev till prins Oscar, både från de fyra prinsarna och från kungen.

Besättningen fick gå iland och kunde njuta av "ett större smörgårdsbord" som Humbla uttryckte det. Efter denna väl tilltagna måltid sov man ut i en kasern. Dagen därpå anordnades sightseeing med bl.a. ett elefantstall och den kungliga trädgården på programmet. Då hade besättningsmännen redan fått frukost som bestod av "kräfter, kalvstek, biff, kött, ansjovis och tårta samt det vanliga: apelsiner och bananer".

På kvällen den 28 november anlände *Vanadis* till Singapore. Här gjorde officerarna en utflykt till Johore på Malackahalvön. I Singapore kom maharadjan ombord. Även besättningen fick komma iland och besökte bl.a. en engelsk kyrka med enligt Humbla "det högsta torn jag någonsin skådat". Här firades Oscars namnsdag den 1 december med en middag på batteridäcket för officerarna och två tum extra rom till besättningen.

Efter fem dagar gick resan vidare till Calcutta. Hit kom *Vanadis* den 18 december. Här firades jul på sedvanligt svenskt vis: lut-

fisk och risgrynsgrot med kanel och socker. Prins Oscars bror Carl kom ombord och tillbringade julaftonen med besättningen. Vid besöket i Calcutta uppskattade besättningen mest den stora zoologiska trädgården. Humbla nämner bl.a. lamadjur, tigrar, lejon, leoparder, elefanter, giraffer, hyenor och känguruer, förutom fåglar av alla slag.

Fartyget lämnade Calcutta den 4 januari och satte kurs mot Colombo. Hit anlände hon den 12 januari och låg kvar på redden till den 18 januari. Enligt Humblas dagbok gick besättningen inte iland här. Den fortsatta resan till Bombay tog sedan åtta dygn; hit anlände *Vanadis* vid lunchtid den 26 januari. Här blev hon reparerad och fick bl.a. lagren i propellern utbytta. I Bombay var besättningen iland bl.a. för att besöka sjömannahemmet. Här träffade de engelska sjömän som underhöll med musik.

Oscar och Carl samt Holmer och några officerare lämnade båten i Calcutta för en tripp till Darjeeling, Benares, Delhi, Agra och Hyderabad. Resan skedde med tåg; vid

Brev från Stockholm den 23.10.1884, ankom till Singapore den 29.11.

Letter from Stockholm 23.10.1884, arrived Singapore 29.11.

Brevkort från Colombo den 17.1.1885, ankom till Stockholm den 17.2.

Postcard from Colombo 17.1.1885, arrived Stockholm 17.2.

återkomsten till Bombay den 4 februari gick alla utom Carl ombord på *Vanadis*, som avseglade samma dag.

Nästa anhalt var Aden. Hit kom båten vid åttatiden på morgonen den 18 februari och ankrade i hamnen. Hon lämnade sedan Aden redan vid midnatt. Trots det korta uppehållet hade tre man fått landpermission. Därvid kom de i bråk med några ridande araber som de kastat sten på och lyckades med nöd och näppe undkomma med livet i behåll.

Afrika 1885

Det var planerat att *Vanadis* skulle ligga kvar i Aden ett par dagar men befälhavaren fick order från hemlandet att skyndsamt gå till Massawa (i nuvarande Eritrea). Här fanns en svensk missionsstation som riskerade att drabbas av den pågående konflikten mellan England och Abessinien som då var en italiensk besittning.

I Massawa låg *Vanadis* kvar i fyra dagar medan några av officerarna besökte missionsstationen. Lyckligtvis behövde svenskarna inte evakueras utan det blev till och

med möjligt för både personalen och de 57 barnen på missionsstationen att besöka fre-gatten.

På morgonen den 25 februari lämnade fartyget Massawa och gick in i Suezkanalen. Hon kom fram till Suez den 4 mars. Efter en dags karantän här - *Vanadis* kom ju från det pestdrabbade Bombay - gick man med fem knops fart genom Suezkanalen och anlände, efter att ha ankrat under natten utanför Ismailia, till Port Said den 7 mars.

Den 9 mars lämnade fartyget Port Said och anlände den 11 till Alexandria. Under det fyra dagar långa uppehållet här gjorde prins Oscar och fyra av officerarna samt den svenske generalkonsuln, Oscar von Heidenstam med fru, en utflykt till Kairo och till pyramiderna. Sällskapet fick bl.a. se drottningens sarkofag i Cheopspyramiden och dessutom bestiga pyramiden. De fick också audiens hos den turkiske vicekungen, khediven, som talade franska med prins Oscar.

Europa 1885

Efter en stormig färd på Medelhavet kom *Vanadis* efter nio dagar fram till Valetta på Malta den 24 mars. Här stannade båten fyra dygn då officerarna fick träffa den svenske generalkonsuln med familj och också gå på teater.

Under den fortsatta resan mellan Malta och Gibraltar, som tog 14 dygn, inträffade en allvarlig olycka. Matros E.F. Hultberg störtade från riggen ner på däckets på annandag påsk. Prins Oscar berättar i sin dagbok hur han vaknade vid smällen och befarade det värsta. Humbla skriver att själva olycksorsaken var att Hultberg slant då han skulle reva märsegel. Han dog vid nerslaget och begravdes vid framkomsten till Gibraltar.

Den 10 april mötte *Vanadis* den svenska korvetten *Balder* som varit på resa runt Medelhavet i nio månader. Fartygen gick in till Gibraltar nästa dag. De följdes sedan åt ända tills de gick in i Engelska kanalen och ankrade vid Deal den 28 april. Efter fyra timmar i denna hamn gick man ut i Nordsjön. *Balder* gick mot Kristiansand i Norge för att bunkra kol medan *Vanadis* styrde mot Skagens fyr, som hon passerade på morgonen den 1 maj. Denna dag gjorde prins Oscar sin sista dagboksanteckning då fregatten närmade sig Skagen. Här mötte enligt prinsen en hel armada av segelbåtar som hälsade världsomseglaren välkommen hem till Sverige.

Den 2 maj ankrade *Vanadis* utanför Malmö för att ta ombord kol. Det var meningen att hon nu skulle gå vidare till Karlskrona men en oväntad storm gjorde att hon fick ankra utanför Skanör i två dagar. Här fick besättningen åse den stora branden och ville gärna hjälpa till med släckningen. Lotsen avrådde emellertid från att gå närmare kusten så ingen kunde ingripa.

Hemmahamnen, Karlskrona, nåddes den 5 maj. Här fick endast några officerare gå iland. Efter en dags uppehåll gick *Vanadis* vidare till Stockholm, som var slutdestination. Kung Oscar mötte vid Landsort med sitt fartyg *Drott*. Kungen gick ombord på

fartyget för att hälsa sonen och den övriga besättningen välkommen hem.

Vanadis ankrade den 9 maj vid Skeppsholmen, där många människor mött upp. Besättningen bjöds på en stor middag i den nybyggda kasernen där, medan officerarna avtackades på Slottet vid en kungamiddag. Besättningen mönstrade av i Stockholm den 13 maj och fick resa tillbaka till Karlskrona med ångfartyget *Æolus*.

Behandling i dagspressen

Under *Vanadis'* jordenrutfärd publicerades uppgifter om hennes resa i dagspressen. Anledningen var förmodligen att prins Oscar var med ombord. Kungligheternas göranden och låtanden var även då av intresse för allmänheten. Flera månader före avresan fanns artiklar om *Vanadis*. Läsarna fick bl.a. veta att Oscar II och kronprinsen, den blivande Gustaf V, besökt fartyget i Karlskrona fem dagar före avfärden.

Redan i september 1883 publicerades de första artiklarna om resan. Förutom en presentation av officerarna och speciellt prins Oscar lämnades också information om tidpunkter för fartygets ankomst till en del hamnar så tidigt som den 26 november. Detta formulerades på följande sätt:

”Post inväntas i nedannämnda hamnar:

1883: Lissabon den 26 december.

1884: Rio de Janeiro den 30 januari;
Valparaiso 15 mars; Taiti 10 maj;
Honolulu 10 juni; Jokohama 1 okt.;
Hongkong 27 okt.; Singapore 26 nov.

1885: Calcutta 5 juni; Aden 20 febr.;
Gibraltar 1 april.”

En fullständig tidtabell över ankomst- och avgångstider för *Vanadis* publicerades i *Post- och Inrikes Tidningar* den 22 december 1883. Här angavs också senaste datum för att skicka brev (sista ankomstdag till Malmö) så att breven skulle komma fram till respektive destination i tid.

Efter varje uppehåll i de olika hamnarna refererade tidningarna vad besättningen upplevt. Dessa, ofta utförliga redogörel-

Fregatten "Vanadis" världsomsegling.

För dem, som deraf kunna vara intresserade, meddela vi här nedan uppgift & tider för brefs afsändande till fregatten »Vanadis» under dess världsomsegling 1883—1885.

1.	2.	3.	4.	5.	6.
Namn.	Fregattens beräknade ankommstid	Bref bör senast afsändas fr. Sverige (Malmö) för att inträffa i vederbörande ort vid fregattens beräknade ankommst	Fregattens beräknade afgångstid	Bref bör senast afsändas fr. Sverige (Malmö) för att inträffa i vederbörande ort före fregattens beräknade afgång	Bref bör adresseras:
Lissabon	35 dec. 1883	17 dec. 1883	18 dec. 1883	22 dec. 1883	Lissabon Portugal.
Rio Janeiro	25 jan. 1884	29 dec. "	1 febr. 1884	7 jan. 1884	Rio Janeiro Brazil.
Valparaiso	6 mars	16 jan. 1884	30 mars	30 jan. "	Valparaiso Chile.
Callao	30 mars	14 febr. "	9 april	14 febr. "	Callao Peru.
Tahiti	30 maj	30 mars	27 maj	25 mars	Tahiti Society Islands.
Honolulu	33 juni	30 maj	7 juli	30 maj	Honolulu Sandwich Islands.
Yokohama	4 sept. "	9 juli	4 okt.	14 aug. "	Yokohama Japan.
Shanghai	15 okt.	28 aug. "	18 okt.	3 sept. "	Shanghai China.
Hongkong	33 okt.	11 sept. "	28 okt.	17 sept. "	Hongkong China.
Singapore	28 nov.	29 okt. "	5 dec.	29 okt. "	Singapore East Indies.
Calcutta	35 dec.	30 nov. "	6 jan. 1885	25 nov. "	Calcutta East Indies.
Ceylon (Colombo)	14 jan. 1885	18 dec. "	11 jan.	14 dec. "	Colombo Ceylon — East Indies.
Aden	30 febr.	4 febr. 1885	28 febr.	4 febr. 1885	Aden.
Port Said	12 mars	3 mars	14 mars	3 mars	Port Said Egypt.
Malta	14 mars	13 mars	16 mars	16 mars	Malta.
Gibraltar	14 april	4 april	15 april	6 april	Gibraltar.

Anm. 1. Brefren bör afsändas så att de kunna afgå med middagssåten från Malmö till Köpenhamn senast 4 de här ofvan i kolumnerna 3 och 5 angifna dagar.

Anm. 2. Prof till samtliga här ofvan upptagna orter med undantag af Tahiti och Port Said bör dessutom adresseras: »Swedish Consulate».

Anm. 3. Fjorton dagar innan de för brefs afsändande till ofvan upptagna orter angifna tider, liksom för den händelse någon förändring uti fregattens beräknade route skulle inträffa, kommer sådant att genom Kongl. Sjöförsvars-departementets försök uti Post- och Inrikes Tidningar tillkännagifvas.

Tidtabell för Vanadis från

Post- och Inrikes Tidningar den 22 december 1883.

Time-table for Vanadis from Post- och Inrikes Tidningar (official newspaper) 22nd December 1883.

ser, bestod av översättningar av artiklar i någon större lokal dagstidning. Ett exempel är referatet från besöket i Rio de Janeiro i *Aftonbladet* den 6 mars 1884, baserat på en översättning av en artikel i *Jornal de Comercio*.

Två av de ombordvarande sände reseberättelser hem. Den ene var Hjalmar Stolpe som skrev i *Stockholms Dagblad*. Den andre var Karl Rudberg som skickade resebrev till åtskilliga svenska tidningar.

Vid besöken i de större städerna i Europa hände det att kortare referat från *Vanadis'* besök telegraferades till tidningarna. Man återgav också reseberättelser från andra dagstidningar. Den svenska allmänheten hade alltså mycket goda möjligheter att följa *Vanadis'* färd.

Expeditionens resultat

Jordenruntresan med *Vanadis* kostade drygt en halv miljon kr, vilket idag kan beräknas motsvara ca. 20 miljoner kr. Av de 340 man som medföljde från Karlskrona 1883 återkom 316; två hade avlidit genom olyckor och 18 hade deserterat. Fyra man hade lagts in på sjukhus och aktersegats. Två av dem avled, båda av lunginflammation. Resan pågick i 17 månader, varav tio till sjöss.

Den kommersiella framgången med resan ansågs vara stor i och med de många kontakterna med regeringsmedlemmar, kungar och prinsar. Dessa hade i regel åtföljts av chefstjänstemän inom regeringskanslierna. Dessutom hade Harald Ehrenborg på plats kunnat se hur de svensk-norska konsulatet fungerade.

Hjalmar Stolpe samlade in över 7.500 föremål till ett blivande etnografiskt museum i Stockholm. Något självständigt sådant museum inrättades inte förrän 1935, men redan 1902 bildades en särskild avdelning för etnografi inom Riksmuseet. Förståndare för detta blev Stolpe som 1903 fick professors titel.

Gottfrid Fineman använde sina mätningar under världsomseglingen till en doktorsavhandling med titeln "Spegelnefoskopet och dess användning vid molnobservationer". Avhandlingen blev klar 1889 och lades fram vid Uppsala universitet.

Även Karl Rudberg skrev en avhandling, baserad bl.a. på studier av manskaper på *Vanadis*. Den handlade om orsaker till sjuklighet och dödlighet på svenska flottans fartyg. Under fartygets jordenruntresa drabbades ingen av tropiska febrar. Rudberg menade att detta berodde på den goda hygien ombord och på att enbart destillerat dricksvatten använts.

Vad hände sedan?

Som redan nämnts uppmärksammades världsomseglingen med *Vanadis* i dagspressen både före och under själva resan. Även senare fick besättningen publicitet i samband med de olika återföreningsmötena.

Redan tidigt efter hemkomsten fanns planer på återförening av besättningen. Det dröjde dock till 1903 innan ett antal före detta jorden-runt-seglare samlades på källaren Runan i Stockholm. De beslöt att bilda "Jordomseglarnas Kamratförbund", liksom att fira avresan den 5 december varje år. Detta blev emellertid inte praktiskt genomförbart eftersom de flesta besättningsmedlemmarna bodde ute i landet och inte hade ekonomiska förutsättningar att åka till Stockholm varje år.

Det andra mötet skedde i samband med 25-årsjubileet. Detta firades i Stockholm på hotell Kronprinsen. 30-årsjubileet celebrerades i Karlskrona 1915. I samband med detta publicerades C.G. Mårtenssons berättelse om resan.

År 1928 firades 45-årsjubileum, även denna gång på hotell Kronprinsen i Stockholm. Den sista i litteraturen dokumenterade träffen ägde rum på 50-årsdagen 1933. Från denna finns ett foto med tretton deltagare framför *Vanadis*, som då fungerade som logementsfartyg.

Bevarad korrespondens

Under en så lång resa är det sannolikt att mycket post utväxlades mellan de ombordvarande och familj, släkt och vänner i Sverige. Därför borde åtskilligt gå att återfinna, även idag.

Från världsomseglingen med *Vanadis* finns emellertid få kuvert bevarade. De allra flesta är skickade från Sverige till fartygets olika destinationer. Samtliga är adresserade till någon av officerarna, prins Oscar, Gustaf Lagercrantz och Fredrik Peyron. Några brev till de övriga i besättningen är inte kända.

Samtliga auktionskataloger under 1970-2009 från de större frimärksföretagen i Stockholm, Göteborg och Malmö har gått igenom. Här har påträffats sammanlagt 19 kuvert till Oscar Bernadotte, 18 till Gustaf Lagercrantz samt ett till Fredrik Peyron, dvs. sammanlagt 38. Dessa brevomslag är frankerade med ringtypsfrimärken, tandning 13. Ett kuvert, som inte varit utbudet på auktion, är frankerat med ett 4-block av Oscar

II i boktryck och ställt till prins Oscar, när han besökte Bombay. Ett annat till Gustaf Lagercrantz är skickat till Gibraltar. Detta är frankerat med fem 10-öresfrimärken (Oscar II i boktryck) och två 5-öres ringtypsfrimärken, motsvarande tredubbelt porto. Antalet kuvert från Sverige, som kunnat beläggas, uppgår alltså f.n. till 40.

De olika destinationerna för dessa brev är Lissabon (4 brev), Rio de Janeiro (4), Valparaiso (4), Callao (2), Tahiti (1), Hongkong (1), Manilla (1), Singapore (4), Calcutta (4), Colombo (1), Colombo/Bombay (4, efter-sända från Colombo till Bombay), Bombay (1), Aden (4), Aden/Port Said (1), Port Said (1), Malta (1), Gibraltar (1) och Karlskrona (1).

Det är förvånande att inga kuvert till Yokohama eller Honolulu påträffats. Dessa två destinationer fanns med i den tidtabell som avbildats tidigare. Dessutom angav en av våra dagboksskrivare att post från hemlandet hade anlänt när *Vanadis* kom till Yokohama. Det är däremot begripligt att något brev till Shanghai - som också nämndes i tidtabellen - inte är känt, eftersom skeppet på grund av för lågt vattenstånd inte kunde gå in där.

Försök har också gjorts att ta reda på vilka som var avsändare. När det gäller breven till Gustaf Lagercrantz skrevs alla, av handstilen att döma, av samma person. De har postats antingen i Karlskrona eller i Stockholm. Det är inte känt vem som skrivit dem; alla kuvert som granskats saknar avsändare.

När det gäller breven till prins Oscar är sex skrivna av Oscar II med hans karakteristiska handstil. Dessa kuvert har även hans monogram i guld/blått/rött eller guld/lila på baksidan. Samtliga är postade i Stockholm. Av de övriga finns 3-4 olika handstilar på kuverten men ingen avsändare. Dessa brev är avstämplade Stockholm, PKXP No. 2 (postkupéexpeditionen på linjen Nässjö-Malmö) eller Uppsala.

Det enda brevet till Fredrik Peyron har okänd avsändare. Brevet har skickats från Karlskrona till Calcutta med engelsk postbåt. Det är frankerat med två 20-öres ringtypsfrimärken.

Av främst tidsskal har det inte varit möjligt att gå igenom de brev som funnits

Brev från Callao till Stockholm i maj 1884 med Vanadis-tryck på kuvertets baksida.

Letter from Callao, Peru, to Stockholm May 1884 with HMS Vanadis printed on the back of the envelope.

i kuverten. Det har heller inte varit syftet med denna artikel. Sådant material förvaras i olika släktarkiv, bl.a. i Riksarkivet och Kungl. Biblioteket.

Ett fåtal försändelser till anförvanter i Sverige har påträffats. Det rör sig om ett brev från Oscar Bernadotte, skickat till modern, drottning Sofia, från Tahiti. Ett brevkort är sänt av Rudolf Nissen till hans son Arvid i

Stockholm. Detta är postat i Colombo på Ceylon (nuvarande Sri Lanka). Dessutom vittnar ett brevomslag, postat i Callao i Peru, om att det fanns kuvert med tryckt text "H.M.S. Vanadis" och en illustration på baksidan. Det är inte känt vilka som fick använda dessa kuvert.

Det kan också nämnas att både från tidigare och senare resor finns kuvert bevarade

från korrespondens med besättningar på *Vanadis*. Från den sjätte resan till Medelhavet 1869-1870 finns det ett tiotal brev till greve Otto Cronstedt. Skeppsläkaren Adolf Rudbergs namn finns på minst 14 brev till olika destinationer runt Medelhavet vid 1880-1881 års långresa. Det har också påträffats kuvert, adresserade till Gustaf Lagercrantz från resan runt Medelhavet 1888-1889. Från den sista resan, också den till Medelhavet, finns en försändelse bevarad till kadett Erik Edelfelt, sänd från Göteborg till Malaga 1893.

Dåtida brevporto

Alla länder som *Vanadis* passerade var medlemmar i Världspostföreningen (UPU), utom Siam och Marshallöarna. Dessa inträdde den 1 juli 1885 respektive den 1 oktober 1888. Det finns emellertid inga kända brev till dessa destinationer.

För brev till Världspostföreningens grundarländer (samtliga europeiska stater samt Egypten och USA) uppgick portot till 20 öre per 15 gram från den 1 juli 1875 till den 1 februari 1921. Till utomeuropeiska länder var portot det dubbla, dvs. 40 öre per 15 gram.

Till de två icke-UPU-länderna varierade portot mellan 42 och 85 öre, beroende på vilken postväg som användes. Det lägsta portot gällde via England och det högsta via Frankrike.

Vanadisbrevens postvägar

Under åren 1883-1885 fanns tillgång till detaljerad information om den internationella postångbåtstrafiken på postkontoren. I cirkulärbihang A publicerades minst tio gånger per år utförliga tidtabeller med avgångstider för postbåtar från hamnar i Europa till alla världsdelar. Det fanns också uppgift om hur många timmar det tog att transportera posten till de olika utskeppningshamnarna om den lagts i brevlåda på färjan mellan Malmö och Köpenhamn.

När det gällde post till *Vanadis* behövdes egentligen inte denna detaljerade information eftersom den i *Post- och Inrikes Tidningar* intagna annonsen gav all nödvändig infor-

mation för den som ville skicka brev till någon ombord på fartyget. Sannolikt var de i annonsen angivna tiderna baserade på att breven skulle skickas en viss väg för att nå *Vanadis* så snabbt som möjligt. Det har emellertid inte gått att fastställa vilka postångbåtslinjer som Postverket mest använde sig av, eftersom detta inte angavs i postcirkulären. Dessutom har bara drygt ett tiotal av breven till *Vanadis* varit tillgängliga för analys; av dessa har relativt få poststämplar som utvisar den använda postvägen.

Nedan redovisas hur många olika postvägar som fanns tillgängliga för den svenska posten under denna tid. Till många destinationer fanns det åtskilliga postångbåtslinjer, speciellt när det gällde post till avlägsna länder utanför Europa.

Portugal

Från Sverige skickades breven vid denna tid med järnväg via Tyskland och Frankrike.

Vanadis anlände den 22 december 1883 till Lissabon och avseglade den 29 december. Bara fyra brev till besättningen är kända, varav ett har tredubbelt porto, 60 öre, och ett är frankerat med två 12-öres ringtypsfrimärken; övriga har 20-öres porto. Tre av breven är skickade till prins Oscar och ett till Gustaf Lagercrantz.

Brasilien

Brev till Brasilien kunde vid denna tid skickas från sju olika utskeppningshamnar (Hamburg, Bremerhaven, Antwerpen, Bordeaux, Lissabon, Marseille och Genua). Långsammast var rutten via Bremerhaven som tog 28 dagar medan den via Lissabon bara tog 16 dagar. Dessutom gick båtarna olika ofta och hade olika avgångsdagar.

Vanadis kom till Rio de Janeiro den 1 februari och avgick den 5 februari 1884. Tre brev är kända till prins Oscar medan ett brev är skickat till Gustaf Lagercrantz. Breven saknar transitstämplar och därför har det inte gått att fastställa vilken postångbåt som befördrat dem. De är dock ankomststämpelade i Rio.

Brev från Postkupé 2 (Nässjö-Malmö) den 4.1 1884, ankom till Rio de Janeiro den 27.1.

Letter posted in Travelling Post Office No. 2 (Nässjö-Malmö) 4.1.1884, arrived Rio de Janeiro 27.1.

Peru och Chile

Till dessa länder kunde post skickas två vägar, dels via Panama, dels via Magellans sund. Fem utskeppningshamnar fanns för den förstnämnda rutten: Hamburg, Le Havre, S:t Nazaire, Bordeaux och Southampton. Till Callao tog det minst 33 dagar via Southampton och upp till 49 dagar från Hamburg medan motsvarande tider till Valparaiso var 44 resp. 62 dagar.

Utskeppningshamnar för postbåtar som passerade Magellans sund var Bordeaux, Lissabon, Hamburg och Antwerpen. Transporttiderna var kortast från Lissabon, 34 dagar till Valparaiso och 47 till Callao. Från Hamburg var de längst, nämligen upp till 54 dagar till Valparaiso och 69 dagar till Callao.

Vanadis anlände till Valparaiso i Chile den 14 mars 1884 och avgick den 25 mars. Till denna hamnstad är fyra brev kända, samtliga skickade till Gustaf Lagercrantz. De saknar transitstämplat men är ankomststämplat.

Nästa anhalt var Callao i Peru. Hit kom fartyget den 14 mars och avseglade den 3

april. Två brev hit är kända, bägge till Gustaf Lagercrantz. Inte heller på dessa brev finns några transitstämplat. Ett brev till en adressat i Stockholm är skickat härifrån. Det är detta brev som har texten "H.M.S. Vanadis" på baksidan.

Öarna i Stilla havet

Hit kunde tre utskeppningshamnar användas. Den första var Southampton som användes för post över New York och San Francisco. Det fanns också möjlighet att skicka brev via Queenstown på Irland och via Bremerhaven. Tidsåtgången angavs inte i de svenska postcirkulären.

Vanadis anlände till Papeete på Tahiti den 19 maj 1884 och avgick den 2 juni. Ett brev till Gustaf Lagercrantz är skickat dit från Karlskrona; det har sänts från Southampton eller Queenstown via New York och San Francisco, vilket innebär att transporten skedde med tåg över den amerikanska kontinenten. Till dessa utskeppningshamnar tog det 56 resp. 72 timmar från Malmö. Överfar-

ten till New York tog åtta dagar enligt tidtabellen i postcirkuläret.

Ett brev är skickat från Papeete av prins Oscar till drottning Sofia i Stockholm. Detta är transitstämplat Calais à Paris. Det har sannolikt transporterats med fransk postångare. (Enligt de svenska postcirkuläruppgifterna utgick den franska postlinjen från Le Havre).

Kina, Japan, Hongkong, Filippinerna

Postverket använde sig av tre utskeppningshamnar till dessa destinationer, Brindisi, Neapel och Marseille. Från Brindisi gick posten med engelska postbåtar som tillryggalade resan till Hongkong på 34 dagar och till Yokohama på 41. Med italiensk postbåt från Neapel kom posten fram till Hongkong efter 35 dagar och till Yokohama på 44 dagar enligt tidtabellen. De franska postång-

arna med Marseille som utskeppningshamn använde 37 dagar till Hongkong och 46 till Yokohama.

Vanadis anlände till Hongkong den 18 oktober och avgick den 28 oktober 1884. Ett brev hit är känt; det har skickats av Oscar II till prins Oscar från Stockholm den 25 augusti 1884. Det är genom poststämplar på baksidan belagt att brevet, trots att det är transitstämplat Brindisi, sannolikt har kommit för sent till den engelska postbåten i Brindisi och därför dirigerats via Neapel för att medfölja den franska postångaren från Marseille. Brevet kom till Hongkong den 3 oktober.

Fartyget anlände till Manilla i Filippinerna den 1 november och avgick den 6 november 1884. Ett brev hit är känt; det är adresserat till Gustaf Lagercrantz. Brevet har enligt beskrivningen i auktionskatalogen skickats via Frankrike och följaktligen med

Brev skickat från Karlskrona den 11.3.1884 till löjtnant Gustaf Lagercrantz på Tahiti.

Letter sent from Karlskrona 11.3.1884 to Lieutenant Gustaf Lagercrantz on Tahiti.

Brev från Oscar II till sonen, sänt från Stockholm den 25.8.1884, ankom till Hongkong den 3.10.

Letter from Oscar II to his son, sent from Stockholm 25.8.1884, arrived Hong Kong 3.10.

Brev från Karlskrona den 18.2.1884, ankom till Callao den 5.4.

Letter from Karlskrona 18.2.1884, arrived Callao 5.4.

den franska postbåtlinjen från Marseille. Det är postat i Stockholm och frankerat med sex 12-öres och två 5-öres ringtypsfrimärken, vilket innebär att det är överfrankerat med två öre.

Singapore, Indien, Ceylon, Aden

Samma postångbåtslinjer som ovan transporterade posten till dessa länder i Asien. Från Brindisi tog det 17 dagar till Colombo och 25 till Singapore. Motsvarande uppgifter från Neapel var 20 respektive 27 dagar. De franska postbåtarna från Marseille använde 22 dagar till Colombo och 29 till Singapore.

Vanadis anlände till Singapore den 28 november och avgick den 3 december 1884. Fyra brev är kända till denna destination, ett till Lagercrantz och tre till prins Oscar. Det förra samt ett av de senare finns på Postmu-

seum. Ett av breven till Singapore har tredubbelt porto, 1:20 kr och två har dubbelt porto, dvs. 80 öre.

Fartyget anlände till Calcutta den 18 december 1884 och avgick härifrån den 2 januari 1885. Fyra brev är kända till denna destination, två till prins Oscar, ett till Gustaf Lagercrantz och ett till Fredrik Peyron. Ett av dessa är frankerat med fyra 20-öres ringtypsfrimärken medan övriga har enkelt porto, 40 öre, som frankering.

Nästa anhalt var Colombo på Ceylon. Hit ankom *Vanadis* den 12 januari och avseglade den 18 januari. Ett brev är känt till Gustaf Lagercrantz, sänt från Stockholm den 23 december 1884. Det har transitstämplat både i Bologna och Brindisi samt ankomststämplat i Colombo. Brevet har frankerats med ett 5-öres och tre 12-öres ringtypsfrimärken och är alltså överfrankerat med 1 öre.

Brev från Stockholm den 22.11 1884,
ankom till Bombay den 16.12, vidarebefordrat med järnväg till Calcutta.

Letter from Stockholm 22.11.1884, arrived Bombay 16.12, forwarded by rail to Calcutta.

Vid vistelsen i Colombo skickade Rudolf Nissen den 17 januari 1885 ett brevkort till sin son Arvid i Stockholm. Det transporterades med den franska postångbåtlinjen till Marseille och kom fram till Stockholm den 17 februari.

Vanadis anlände till Bombay den 26 januari och avgick den 4 februari 1885. Fyra brev är kända som eftersänts från Colombo till Bombay. Tre av dem har 40-öres porto medan ett är frankerat med ringtypsfrimärken för 80 öre. Dessutom finns ett brev, adresserat direkt till Bombay, med ett 4-block av 10-öres Oscar i boktryck. Samtliga är skickade till prins Oscar.

Fartyget anlände till Aden den 18 februari 1885, dvs. två dagar före tidsangivelsen i den publicerade tidtabellen. Till denna destination är fyra brev kända, två till prins Oscar och två till Lagercrantz. Två har dubbel porto, 80 öre – varav det ena har den

ovanliga frankeringen 30 och 50 öre – medan de andra två är frankerade med enkelt porto, 40 öre.

Samtliga undersökta kuvert till Indien och Aden är transitstämplade Brindisi. Eftersom de engelska postbåtarna lade till där kan vi förutsätta att breven medföljde dessa båtar. Ett av breven – adresserat till Calcutta – har dessutom den fyrkantiga engelska sjöpoststämpeln "Sea Post Office", något som styrker antagandet.

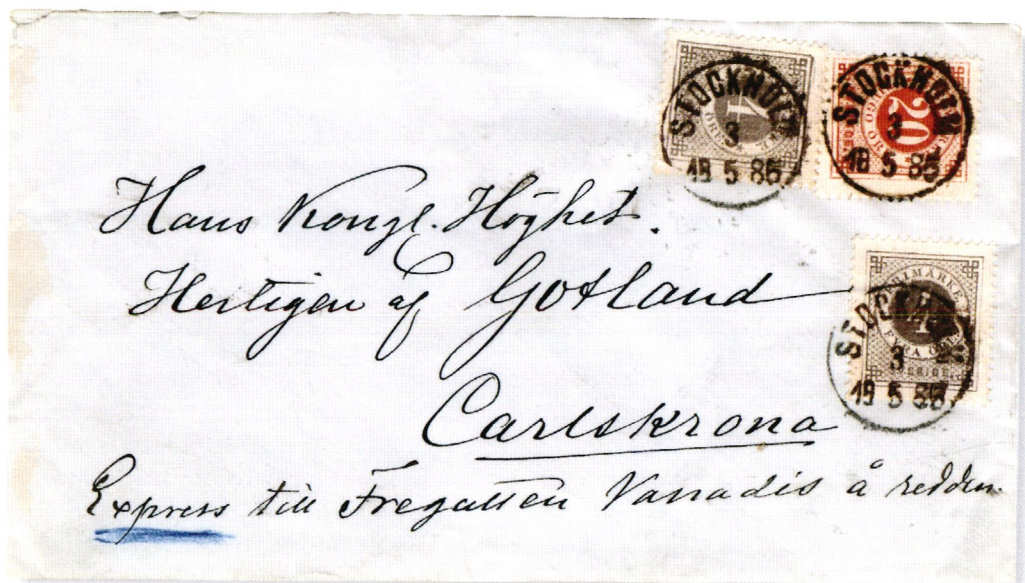
Egypten, Malta, Gibraltar, Stockholm

Vanadis anlände till Port Said den 7 mars och avgick den 9 mars 1885. Ett brev är känt till prins Oscar och ett till Gustaf Lagercrantz. Det förstnämnda är transitstämplat i Alexandria. Brevet har ursprungligen varit adresserat till Aden men har sannolikt fått ändrad adress på postkontoret i Uppsala den 4 februari 1885. Enligt tidtabellen skulle brev

Brev från Uppsala den 4.2 1885, ankom till Port Said den 13.2.

Letter from Uppsala 4.2.1885, arrived Port Said 13.2.

Expressbrev från Oscar II till sonen inför hemkomsten till Karlskrona,
sönt från Stockholm den 3.5.1885, ankom den 4.5.

Express letter from Oscar II to his son immediately before the latter's return to Karlskrona,
sent from Stockholm 3.5.1885, arrived 4.5.

till Aden skickas från Malmö denna dag för att komma fram i tid. Dessutom ankom (och avgick) fartyget redan den 18 februari.

Efter en besvärlig seglats till Malta kom fartyget till Valetta den 24 mars. Här stannade man endast fyra dagar före avfärden till Gibraltar. Ett brev är känt till prins Oscar, sänt från Uppsala och frankerat med 20 öre Ringtyp, tandning 13.

Den sista destinationen, dit brev till besättningen kunde skickas enligt tidtabellen, var Gibraltar. Hit kom *Vanadis* den 11

april och avgick den 15 april 1885. Ett brev hit är känt, adresserat till Gustaf Lagercrantz. Det är frankerat med tredubbelt porto: fem 10-öres Oscar II i boktryck och två 5-öres ringtypsfrimärken.

Vanadis anlände till Karlskrona den 5 maj och avgick till Stockholm den 7 maj 1885. Ett expressbrev är känt, skickat från Stockholm av Oscar II till sonen ombord. Det är postat i Stockholm den 3 maj 1885. Frankeringen består av ett 20-öres- och två 4-öres ringtypsfrimärken.

BIHANG TILL KONGL. GENERALPOSTSTYRELSENS CIRKULÄR 1883. A) TAXOR M. M. N:r 25.

Utländska postlinier. Postångbåtsförbindelser med icke-europeiska länder.

 Siffran inom parentes i sista kolumnen angifver huru många dagar som vanligen åtgå för resan från fartygets i 2:dra kolumnen uppgifna afgångsort.

Länder och orter dit postbefordring eger rum. 1.	Fartygens avgångsorter. 2.	Fartygens avgångstider. 3.	Orter som anslutas och der resan slutar. 4.
A. Asien.			
<i>Aden, Britiska Indien (Hindostan, Britiska Birma), Franska och Portugisiska kolonierna i Främre Indien (Chandernagor, Daman, Diu, Goa, Karikal, Mahé, Pondichéry, Yanaon), Bagdad och Bassora i Asiatiska Turkiet, Persien, Mascat i Arabien, Kabul i Afghanistan, Guadur i Beludschistan, Mandalay i Birma, Kaschmir i Kaschmir och Ladakh i Lilla Tibet — öfver Suez</i>	Brindisi	hvar måndag kl. 4 morgonen.	{ Aden (8). Bombay (15).
	Brindisi	hvar annan måndag (den 5, 19 nov., 3 dec.) kl. 4 morgonen.	{ Colombo (17). Singapore (25). Batavia (28).
<i>Ceylon, Straits-Settlements (Malacka, Penang, Singapore), Nederländska Indien (Sundaöarna, Moluckerna), Franska Cochinchina med Kambodja och Tonkin, Annam, Siam, Labuan, Philippinerna — öfver Suez</i>	Neapel	hvar annan tisdag (den 30 okt., 13, 27 nov.) morgonen.	{ Colombo (20). Singapore (27). Batavia (30).
	Marseille	hvar annan söndag (den 28 okt., 11, 25 nov.) kl. 10 f. m.	{ Colombo (22). Singapore (29). Batavia (32).
<i>*) Blott till Nederländska Indien.</i>		<i>*) hvar 10 eller 11 dag, på måndag eller torsdag (den 29 okt., 8, 19, 29 nov.).</i>	{ Padang (blott den 29 okt., 19 nov.) (28). Batavia (31).
	Brindisi	hvar annan måndag (den 5, 19 nov., 3 dec.) kl. 4 morgonen.	{ Hongkong (34). Shanghai (39). Yokohama (41).
<i>China, Japan, Hongkong, Macau</i>	Neapel	hvar annan tisdag (den 30 okt., 13, 27 nov.) morgonen.	{ Hongkong (35). Shanghai (41). Yokohama (44).
<i>(På afsändarens begäran äfven öfver Newyork och San Francisco.)</i>	Marseille	hvar annan söndag (den 28 okt., 11, 25 nov.) kl. 10 f. m.	{ Hongkong (37). Shanghai (43). Yokohama (46).

I Generalpoststyrelsens cirkulär
infördes regelbundet uppgifter om postångbåtsförbindelser med icke-europeiska linjer.

The Post Office circulars regularly contained information about
steam packet traffic to non-European countries.

Tider för ankomst och avgång från olika hamnar/ankarplatser

Hamnar Ankarplatser	Ankomsttid	Avgångstid	Ankomsttid enl. tidtabell	Avgångstid enl. tidtabell
------------------------	------------	------------	------------------------------	------------------------------

Karlskrona		05/12 1883	01/12 1883 (planerad)	
Helsingborg	05/12	05/12	–	–
Sheerness, England	10/12	13/12	–	–
Deal, England	13/12	15/12	–	–
Lissabon	22/12	29/12	23/12	28/12
Rio de Janeiro	01/02 1884	07/02	23/01	01/02
Punta Arenas	29/02	01/03	–	–
Columbino Cove, Chile	04/03	06/03	–	–
Gray's Harbour, Chile	06/03	07/03	–	–
Valparaiso	14/03	25/03	06/03	20/03
Callao, Peru	03/04	14/04	30/03	09/04
Nuku Hiva, Marquesasöarna	08/05	12/05	–	–
Farakava, Låga öarna	15/05	17/05	–	–
Papeete, Tahiti	19/05	02/06	20/05	27/05
Honolulu, Hawaii	20/06	19/07	23/06	07/07
Jaluit, Marshallöarna	26/07	02/08	–	–
Yokohama	26/08	01/10	01/09	01/10
Kobe	03/10	05/10	–	–
Nagasaki	08/10	11/10	–	–
Hongkong	18/10	28/10	23/10	28/10
Manila	02/11	06/11	–	–
Bangkok	17/11	23/11	–	–
Singapore	28/11	03/12	28/11	03/12
Calcutta	19/12	04/01 1885	23/12	06/01
Colombo	12/01	18/01	14/01	21/01
Bombay	26/01	04/02	–	–
Aden	18/02	18/02	20/02	22/02
Massawa	21/02	25/02	–	–
Suez	04/03	06/03	–	–
Ismailia	06/03	07/03	–	–
Port Said	07/03	09/03	12/03	14/03
Alexandria	11/03	15/03	–	–
Valetta, Malta	24/03	28/03	24/03	28/03
Gibraltar	11/04	15/04	11/04	15/04
Deal, England	28/04	28/04	–	–
Malmö	02/05	02/05	–	–
Skanör	02/05	04/05	–	–
Karlskrona	05/05	07/05	–	–
Stockholm	09/05			

Källor och litteratur

Aftonbladet.

1883-1885.

Auktionskataloger.

Sören Andersson, Lars-Tore Eriksson,
Frimärkshuset Skandinavisk Filateli,
Frimärkskompaniet, Göta Frimärken,
Kihlströms Frimärkshandel, Bengt Lilja,
Philea och Postiljonen.

1970-2009.

Bengtsson, Bo & Cedergren, Hugo (red.),

Prins Oscar: en minnesbok.

Uppsala 1954.

Dagens Nyheter.

1883-1885.

Edenberg, Willy,

Jorden runt på 180 dagar.

Vår marin 1955.

Jansson, Alfred,

Prins Oscar Bernadotte.

Stockholm 1948.

Kirk, Reg.,

British Maritime Postal history 1-2.

Dereham, Norfolk, [1981-1984].

Lagerholm, Folke,

Deltagarna i fregatten Vanadis

jordomsegling 1883-1885.

Karlskrona 1929.

Lehmann, Erik (utg.),

Med fregatten Vanadis på världsomsegling

1883-1885.

Västervik 1927.

Manneby, Hans (utg.),

Båtsman Humbla. Anteckningar från

Vanadis världsomsegling 1883-85.

Lund 1978.

Melander, Richard (utg.),

Jorden rundt under svensk örlogsflagg:

Ögonblicksbilder från fregatten Vanadis

världsomsegling 1883-1885, samlade av S. Natt

och Dag.

Stockholm 1887.

Mårtensson, C.G.,

Vid firandet af trettioårsdagen af vår

hemkomst till Karlskrona från fregatten

Vanadis jordomsegling åren 1883-1885.

Karlskrona 1915.

Post- och Inrikes Tidningar.

1883-1885.

Postverkets Cirkulärbihang A.

1883-1885.

Stockholms Dagblad.

1883-1885.

Taxa för postförsändelser.

19 maj 1883.

Widén, Albin,

Fregatten Vanadis världsomsegling,

med utdrag av Prins Oscar Bernadottes

dagböcker.

Aktuellt och historiskt 1962.

Mail to and from the Frigate *Vanadis* 1883-1885

The steam frigate *Vanadis* – which at the time was considered the most beautiful ship in the Swedish navy – started her longest voyage in late autumn 1883. The voyage would not be completed until May 1885.

The purpose of the voyage was manifold. For the Swedish navy, it was a training voyage, whereas the scientific world was looking forward to the possibility of studying and collecting items for archaeological, ethnographical, botanical and zoological purposes. For the Swedish state, the voyage was mainly a publicity venture, aimed at international trade and shipping.

An important part of the marketing was the support of the Swedish-Norwegian King, Oscar II. He allowed his second eldest son, Oscar (1859-1953), to join the ship as one of her officers. This gave the expedition a special status which meant that the officers of the *Vanadis* were received by heads of state and senior officials in the different ports.

The Vessel

The *Vanadis* had a displacement of 2,138 tonnes. She was just over 64 m long and almost 13 m wide; her draught was 5.2 m. The ship was built from oak at a time when iron started to take the place of wood as a shipbuilding material. Most naval vessels were even then driven by steam, whereas the *Vanadis* also had an imposing sail area of 1,643 sq.m. as an alternative means of propulsion. She reached 14 knots under sail, and with the four steam engines of 1,400 HP she reached 11.5 knots.

Normally the vessel had a crew of 316. During the voyage around the world there were a further 24 men on board, according to the crew roster. The *Vanadis* was a training ship for the Swedish navy and could therefore also be used as a man-of-war. She had 22 off 6.81 inch (approx. 20 cm) calibre guns.

The Voyage around the World

The route of the 17-month-long voyage can be seen from the map in the Swedish language section of this article. The port of departure was Karlskrona, which the *Vanadis* left on 5th December 1883. She sailed through the English Channel and arrived in Lisbon on 22nd December. Her route from then on can also be seen from a table in the Swedish language section which lists all anchorages during the long voyage.

Coverage in the Press

During the round-the-world voyage of the *Vanadis*, information was published in the daily newspapers. The reason was probably Prince Oscar's presence on board. The comings and goings of royalty were even then of interest to the public.

A complete table of arrival and departure times of the *Vanadis* was published in *Post-och Inrikes Tidningar* (the official newspaper) on 22nd December 1883. This also showed the latest date for posting letters (latest day of arrival in Malmö) to ensure that the letters would arrive at the destinations in question on time. It was therefore not difficult for people in Sweden to know when the vessel was due to arrive at the various ports along the route around the world.

The Result of the Expedition

The cost of the round-the-world voyage of the *Vanadis* was just over SEK 0.5 million, equivalent today to approximately SEK 20 million. Of the 340 men who left Karlskrona on board the *Vanadis* in 1883, 316 returned; two had been killed in accidents and 18 had deserted; four had been hospitalised and left behind.

The voyage was regarded as very suc-

cessful from a commercial point of view because of the many contacts with members of governments, kings and princes, who were usually accompanied by senior officials in government departments.

Preserved Correspondence

During such a long voyage, it is likely that a lot of correspondence was exchanged between those on board and their families and friends in Sweden. It should therefore be possible to find a considerable number of letters, even today. However, only few covers have been preserved from the round-the-world voyage of the *Vanadis*. Most of these were sent from Sweden to the vessel's various destinations. All are addressed to one of the following officers: Prince Oscar, Gustaf Lagercrantz and Fredrik Peyron. No letters to any other members of the crew are known to exist.

The various destinations for these letters are Lisbon (4 letters), Rio de Janeiro (4), Valparaiso (4), Callao (2), Tahiti (1), Hong Kong (1), Manila (1), Singapore (4), Calcutta (4), Colombo (1), Colombo/Bombay (4, forwarded from Colombo to Bombay), Bombay (1), Aden (4), Aden/Port Said (1), Port Said (1), Malta (1), Gibraltar (1) and Karlskrona (1). The number of covers sent from Sweden that have been substantiated therefore amount to 40 at present.

Mainly because of time constraints, it has not been possible to go through the letters once contained in these envelopes. Nor was this the purpose of this article. Such material is stored in various family archives, i.a. Riksarkivet (National Archives) and Kungl. Biblioteket (Royal Library) in Stockholm.

A few letters to relatives in Sweden have been found: among other things, a letter from Prince Oscar Bernadotte sent to his mother, Queen Sofia, from Tahiti; a postcard sent by Rudolf Nissen to his son Arvid in Stockholm; this was posted in Colombo in Ceylon (now Sri Lanka). In addition, from a cover, posted in Callao in Peru, it can be seen that there were envelopes in existence printed with the text "H.M.S. Vanadis" and

an illustration on the back. It is not known who were allowed to use these envelopes.

Letter Postage Rate at the time

All the countries the *Vanadis* visited were members of the Universal Postal Union (UPU), except Siam (Thailand) and the Marshall Islands. These joined the UPU on 1st July 1885 and 1st October 1888 respectively. However, there are no known letters to these destinations.

For letters to the founding member countries of the UPU (all of them European states, plus Egypt and the United States), the postage was 20 öre per 15 g from 1st July 1875 until 1st February 1921. To non-European countries, the postage was twice that, i.e. 40 öre per 15 g.

The Postal Routes of the Vanadis Letters

During the years 1883-1885, detailed information on the international packet traffic was available at the local post offices. Appendix A to the Post Office circulars contained comprehensive time tables showing departure times of mail steamers from ports in Europe to all parts of the world; these tables were published at least ten times per annum. There was also information on how many hours it took to convey mail to the various departure ports if it had been posted in the post-box on board the ferry between Malmö and Copenhagen.

For mail to the *Vanadis*, this detailed information was really not needed since the advertisement in Post- och Inrikes Tidningar gave all the necessary information for anyone who wanted to send a letter to someone on board the ship. However, it has not been possible to establish which packet routes the Post Office used most frequently, since this was not recorded in the Post Office circulars. In addition, only just over ten of the letters to the *Vanadis* have been available for analysis; of these, only a few have postmarks showing the postal route used.